

„Největším nepřítelem využití údajů o odsouzených je čas a umění s nimi pracovat“

Rozhovor s Lucíí Mäsiarovou

Lucie Mäsiarová je vedoucí oddělení Centrální evidence vězňených osob na Generálním ředitelství Vězeňské služby České republiky. Od roku 2001 působila ve věznicí Jiřice na oddělení výkonu vazby, v roce 2004 nastoupila na správní odbor Generálního ředitelství. Oddělení Centrální evidence vězňených osob vede od roku 2015. Rozhovor byl veden formou emailové komunikace.

Jakub Drápal: Mohla byste čtenářům popsat, jaká data Vězeňská služba sbírá?

Lucie Mäsiarová: Je-li vězeň dodán do věznice Policií ČR do výkonu vazby nebo do výkonu trestu odnětí svobody, přijde sám „z volné nohy“, nebo je dodán z léčebny chovanec do výkonu zabezpečovací detence, proces začíná právě od dokumentů zaslaných soudem či dodaných Policií ČR. Tzv. rozsudkové údaje se zpracují bez přičinění vězňené osoby.

Dále shromažďujeme údaje získané při příjmu vězňené osoby, jako jsou doklady, které má u sebe, oblečení či cennosti, které se řádným způsobem zaevidují. Dále odsouzený projde zdravotní prohlídkou, určí se strava, zdravotní klasifikace pro možné zařazení do práce a umístění na celu či ložnici.

V následujících dnech s odsouzeným pracuje vychovatel a sociální pracovník, který jej „vytěží“ mimo jiné i ohledně informací týkajících se jeho finančních poměrů (např. bankovního účtu), rodinných poměrů (např. nezletilých dětí), přičemž při přípravě těchto údajů pomáhají i další osoby, např. dozorcí či speciální pedagogové. Evidují se údaje o příbuzných osobách, aby mohlo dojít k návštěvám, k doručení balíčků či aby byla umožněna korespondence nebo aby odsouzení mohli telefonovat těmto osobám.

V minulosti odsouzení vyplňovali i dotazník obsahující množství dalších údajů. Pro zajímavost jej přikládám k tomuto rozhovoru. Ten se již dnes odsouzeným ve většině případů nedává, a pokud ano, tak je necháno na rozhodnutí odsouzeného, které údaje vyplní. K tomu jsme přistoupili zejména na doporučení Úřadu na ochranu osobních údajů, na jehož doporučení jsme také přestali některé proměnné sledovat.

Dále Vězeňská služba disponuje údaji ze SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzeného) a komplexními zprávami o odsouzených, nicméně těmito údaji se zabývá Odbor výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství; těmto datům se na Oddělení centrální evidence vězňených osob nevěnujeme.

Všechna tato data jsou obsažena ve Vězeňském informačním systému (VIS), který se skládá z různých modulů (např. Správa vězňů, Ekonomika a zaměstnávání, Organizér či Hodnocení a diferenciacie, jehož součástí je SARPO), které na sebe různě navazují. Jednotlivé odbory a oddělení pracují se svým modulem.

JD: Nakolik je možné provést výpis sebraných údajů na individuální úrovni (zejména na úrovni odsouzeného)? Můžete obecně specifikovat data, která lze jednoduše exportovat (ať již to umožňuje systém, či je databáze vedena takovým způsobem, že z ní lze dělat jednoduché exporty) do statisticky analyzovatelného datového souboru (např. .csv soubor)?

LM: Údaje vedené ve VIS jsou obecně vytěžitelné, v konkrétních případech nicméně záleží na požadavcích, kdy někdy vytěžitelnost může být složitá. Možnost vytěžitelnosti bych rozdělila do tří stupňů.

Tím prvním jsou údaje, které jsou ve Vězeňském systému nadefinované, tzv. přehledy, které jsou neměnné, tedy se nedá přidat další údaj. Jedná se např. o plánované konce věznění, vězni k propuštění, eskortované osoby odjezdy/příjezdy, statistiky vězňů k danému času, denní stavy vězňů, denní stavy cizinců, kázeňská řízení a další přehledy nadefinované pro potřeby jednotlivých oddělení.

Druhým jsou údaje, které lze zadat do správce sestav dle vlastních požadavků, tedy jsou kdykoliv měnitelné. V takovém případě vybírám ze seznamu entit, přičemž v jejich rámci existují ještě různé podentity, což může proces učinit složitější. Aby si to čtenář mohl představit na konkrétním případě, tedy pokud bych chtěla vytvořit sestavu na recidivu odsouzených a s ní spojit údaje o jednotlivých omezeních osobní svobody (paragrafy trestního zákoníku, za které byly odsouzené, spisové značky a názvy orgánů činných v trestním řízení, nařízenou délku trestu apod.), musím vytvořit sestavy dvě. Údaj o recidivě totiž není ve výběru podentit v sestavě pro omezení osobní svobody. Pak už se musí pracovat v Excelu pomocí slučování duplicit a dalších funkcí.

Třetím stupněm jsou ty údaje, které nelze získat běžným uživatelským oprávněním, ale je potřeba „sáhnout“ do databáze, a to ve spolupráci s dodavatelem systému, který požadované údaje vytáhne ze struktury dat.

Všechny tyto výstupy se generují do Excelu, ve kterém lze data následně upravovat.

JD: Umožňuje informační systém, který používáte, jednoduchý export dat Generálním ředitelstvím, nebo export provádí externí společnost?

LM: Ano, umožňuje. Export dat může provádět kdokoliv se schváleným oprávněním i na věznicích, vazebních věznicích a ústavech pro výkon zabezpečovací detence (obecně budu používat pojem věznice). 90 % výstupů tvoří Generální ředitelství, 8 % věznice a 2 % dodavatel systému.

JD: Existují údaje, které jsou sbírány, ale které nemůžete jednoduše vyexportovat z pozice Generálního ředitelství, ať již proto, že není umožněn jednoduchý export, nebo proto, že k nim má přístup pouze konkrétní věznice? O které skupiny údajů se jedná?

LM: Nemyslím si. Statistické výstupy lze tvořit na každé organizační jednotce. Generální ředitelství a věznice si jsou v tomto rovny, ale samozřejmě je důležité mít schválená oprávnění. Jak jsem ale uvedla výše, existují údaje, pro jejichž získání musíme spolupracovat s dodavatelem systému.

JD: Jakým způsobem je možné získat přístup k těmto datům (která neumožňují jednoduchý export z Generálního ředitelství)? Je možné je získat např. prostřednictvím jednotlivých věznic?

LM: Výstupy z věznic požadujeme pouze v případě, že je potřeba manuálně zjistit informace z listinných dokumentů v osobním spisu vězněné osoby. Tato data nelze z VIS získat, a to zpravidla proto, že je systém neobsahuje.

JD: Jakým způsobem využíváte sbíraná data (zejména pro analytické či výzkumné účely)?

LM: V první řadě z nich tvoříme statistické výstupy pro tvorbu statistických ročenek, kterým předchází denní, týdenní a měsíční statistická hlášení. Dále data zpracováváme na základě požadavků externích organizací, zejména Českého statistického úřadu, Rady Evropy, ale pracuje se s nimi i pro účely psaní kvalifikačních prací či jiného výzkumu.

JD: Kdo vkládá údaje do VIS? Na základě čeho jsou data sbírána (z registrů, z trestních spisů, rozsudků či na základě informací od odsouzeného)?

LM: Do VIS vkládá údaje věznice na základě doručených dokumentů k přijetí vězněné osoby do věznice (Příkaz k přijetí do výkonu vazby, Nařízení výkonu trestu a další). Konkrétně je vkládá zaměstnanec oddělení správního a v mimopracovní dobu Vrchní inspektor strážní služby věznice. Údaje se následně ověřují v Registru obyvatel a Rejstříku trestů. Informace zejména v minulosti získávané od vězněné osoby byly spíše osobního charakteru, což si čtenář může ověřit v přiloženém dotazníku. Odsouzení je vyplňovali sami, nicméně byl jim k dispozici vychovatel, pokud potřebovali pomoci.

JD: Byla někdy ověřována spolehlivost dat, případně chybovost některých sledovaných proměnných?

LM: Na ověřování spolehlivosti nemáme žádný nástroj, chybějící či nesprávné údaje buďto identifikuje naše oddělení, nebo praxe, která údaje používá. Na Oddělení centrální evidence vězněných osob tvoříme právě z výše zmíněných sestav různé kontrolní sestavy. Pokud zjistíme, že určitý údaj chybí nebo nedává smysl, tak jej opravíme přímo na Generálním ředitelství nebo oslovím správní oddělení věznice, kde je vězeň aktuálně umístěn, aby daný údaj doplnili či opravili. Zjišťujeme

a evidujeme i chybné údaje v případech již propuštěných osob, ale takovou opravu musí provést naše oddělení. Nejčastěji se jedná o chybné počátky a konce věznění, kdy počátek je pozdější než konec, nebo chybné přemístění z jedné věznice do druhé, kdy data přemístění na sebe nenavazují. Převážná většina chyb je u dat migrovaných z původního systému do nového VIS. Jsme si ale vědomi i toho, že ti, kdo do VIS zadávají údaje, někdy zadávají údaje, které nedávají smysl. To je způsobeno zejména tím, že nastupují noví zaměstnanci a buďto nejsou dostatečně proškoleni, nebo špatně pochopí instrukce.

JD: Na čem zakládáte přesvědčení, že sbírané údaje jsou spolehlivé?

LM: Data za posledních 13 let jsou z našeho pohledu spolehlivá i proto, že je využívá praxe. Pokud získáváme údaje výpočtem či procesem z Vězeňského systému (např. konec uvěznění), ověřujeme je i manuálně pomocí papíru a tužky. Data před rokem 2008 nicméně za plně spolehlivá nepovažujeme. Tato data byla převzata z předchozího systému, nicméně migrace neproběhla plně spolehlivě. Postupně je tedy na našem oddělení opravujeme, přičemž se zaměřujeme zejména na opravu rozsudkových údajů (spisová značka, orgán, který rozhodl, datum právní moci, paragrafy trestního zákoníku, zápočty, zrušené tresty a další) a na údaje ohledně uvěznění (počátky a konce uvěznění, data nástupů jednotlivých omezení osobní svobody a jejich konce, nástupní a propouštěcí věznice a data přemístění z jedné věznice do druhé). Vždy je ale třeba si uvědomit, že žádná data nejsou stoprocentně správná, přece jen se jedná o údaje zadávané manuálně a chyba se občas stane.

JD: Přemýšlíte o rozšíření sbíraných údajů, nebo o změně způsobu jejich sběru?

LM: Rozšiřování údajů v systému probíhá průběžně. Systém se stále vyvíjí. Změnový požadavek na dodavatele systému však představuje zdlouhavý proces. Musí být vypracovaná analýza, s dodavatelem musíme změnu konzultovat a odbor informatiky Generálního ředitelství nakonec musí schválit alokaci finančních prostředků.

JD: Některé agregované statistiky uvádíte na Vašem webu nebo ve výročních zprávách. Přemýšlíte o tom, že byste rozšířili rozsah zveřejňovaných agregovaných údajů?

LM: Rozsah statistik zůstává v zásadě již několik let stejný. Výjimkou jsou např. volby, amnestie, údaje o COVID 19 a další „výjimečná“ data, která nejsou v daném roce pravidlem.

JD: Umožňujete přístup k Vámi sebraným údajům pro výzkumné účely? A jaké s tím máte zkušenosti?

LM: Pro výzkumné, vědecké a statistické účely poskytujeme pouze anonymizovaná data, tedy taková, která ani nepřímo neumožňují identifikovat jednotlivé odsouzené. Zkušenosti máme dobré, anonymizované údaje poskytujeme třeba Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. Bohužel je nás málo, kdo data pro výzkumné účely

používá, výstupy jsou ale zajímavé. Jsem vždy ráda, když obdržím zpětnou vazbu, že námi poskytnutá data ohromně pomohly k danému výzkumu.

JD: Zvažujete zveřejnění některých Vašich datasetů v režimu otevřených dat?

LM: Odbor informatiky Generálního ředitelství to zvažuje. Konkrétně se jedná o tzv. dashboardy, které ukazují vývoje různých proměnných (např. trestných činů, recidivy, stavy vězňených osob a další), ale zatím fungují jen pro interní potřebu. Výstupní data musí vždy někdo otestovat, jednalo by se o naše oddělení, nicméně v současné chvíli se nejedná o prioritu. V gesci toto má však primárně odbor informatiky.

JD: Pokud by vědec měl zájem o práci s Vašimi daty, na koho by se měl obrátit?

LM: V současné době existují dvě cesty. Zprv se lze obrátit přímo na vedení Generálního ředitelství, konkrétně na generálního ředitele. Touto cestou jde většina požadavků. Žádost pak obdrží kompetentní zaměstnanci k vypracování. Druhou je možnost využít online formulář „Žádost o (mediální) součinnost“, který slouží rovněž i pro účely vědecké povahy. Formulář (<https://www.vscr.cz/informacni-servis/ke-stazeni/formulare/zadost-o-medialni-soucinnost/>) naleznete na internetových stránkách Vězeňské služby, nicméně s jeho využitím příliš zkušeností nemám.

JD: Pokud Vám něco brání data podrobněji vytvářet, zpracovávat či zveřejňovat, o jaké skutečnosti se jedná?

LM: Největším nepřítelem je čas. Statistika je zajímavá věda a nemůžeme si dovolit velkou chybovost. Soustředěnost, čas a přesnost použitých údajů je zásadní.

Rozhovor vedl Jakub Drápal, který působí na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a Ústavu státu a práva Akademie věd ČR.